

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ALTRUIZAM, EMOCIONALNA EMPATIJA I
SAMOPOŠTOVANJE KOD STUDENATA HUMANISTIČKOG
I NEHUMANISTIČKOG USMJERENJA**

Ivana Slunjski

Mentorica: doc. dr. sc. Gordana Kuterovac-Jagodić

Zagreb, 2006.

SADRŽAJ

UVOD	1
Definicije prosocijalnog ponašanja i altruizma	1
Teorije razvoja altruizma	2
Psihoanalitički pristup	4
Pristup u okviru teorija socijalnog učenja	4
Kognitivno-razvojni pristup	5
Definiranje empatije	5
Razvoj empatije	6
Samopoštovanje	7
Utjecaji na razvoj samopoštovanja	8
Povezanost altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja	10
CILJ I PROBLEMI	12
HIPOTEZE	12
METODOLOGIJA	13
Sudionici	13
Pribor	13
Postupak	14
REZULTATI	15
Deskriptivna statistika	15
Mjere altruizma	15
Mjere emocionalne empatije	16
Mjere samopoštovanja	16
Povezanost između varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja	16
Razlike između varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata ovisno spolu i studijskom usmjerenju	18
Predviđanje altruizma na temelju stupnja emocionalne empatije, samopoštovanja, spola i studijskog usmjerenja	19
RASPRAVA	21
ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	27

Naslov: Altruizam, emocionalna empatija i samopoštovanje kod studenata humanističkog i nehumanističkog usmjerenja

Title: Altruism, emotional empathy and self-esteem among students of humanitics and economic studies

Ivana Slunjski

Sažetak

U najširem smislu, prosocijalno ponašanje se definira kao voljno, intencionalno ponašanje koje ima pozitivne posljedice za druge. Altruizam podrazumijeva istinski nesebično ponašanje, dok empatija uključuje dijeljenje percipiranih emocija drugih osoba. Samopoštovanje je zapravo samoevaluacija kojom pojedinac održava stav prihvaćanja ili neprihvaćanja sebe. Cilj istraživanja bio je utvrditi kakav je odnos između altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata različitih studijskih usmjerenja. U svrhu sagledavanja tog problema, u istraživanju su korištene tri skale (Skala altruizma, Skala emocionalne empatije i Coopersmithov upitnik samopoštovanja). U istraživanju je sudjelovalo 229 ispitanika, 108 studenata Filozofskog fakulteta i 121 student Ekonomskog fakulteta. Utvrđeno je da postoji statistički značajna povezanost varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja. Osim toga, provedena je i jednostavna analiza varijance, koja je pokazala da studenti Filozofskog fakulteta imaju veću razinu altruizma, te da žene, bez obzira na studijsko usmjerenje, imaju veće rezultate na primijenjenim skalama altruizma i emocionalne empatije. Također je utvrđeno da su empatija, spol i studijsko usmjerenje dobri prediktori altruizma, dok samopoštovanje nije, kod studenata i Filozofskog i Ekonomskog fakulteta.

Summary

In the widest meaning, prosocial behavior is defined as an intentional behavior that has positive effect on others. Altruism implies really non-selfish behavior. On the other hand, empathy includes sharing perceived emotions of other persons. Self-esteem is defined as self-evaluation that maintains our attitude of accepting or not accepting ourselves. The aim of this research was to establish the connection between altruism, emotional empathy and self-esteem among students of different study orientation. Three types of scales were used in this research: Scale of Altruism, Scale of Emotional Empathy and Coopersmith's Questionnaire of Self-esteem. In this research, there were total of 229 examinees, 108 students of Faculty of Philosophy, and 121 students of Faculty of Economics. It was demonstrated that there is statistical significant connection between altruism, emotional empathy and self-esteem. Besides that, a simple analysis was conducted, which revealed that students of Philosophy have higher level of altruism, and that female students, no matter which study orientation they have chosen, have higher results on applied scales of altruism and emotional empathy. And, at the end, gained results demonstrated that the empathy, sex and study orientation are good predictors of altruism, while the self-esteem is not such good predictor, among students of Faculty of Philosophy and Faculty of Economics.

Ključne riječi: altruizam, emocionalna empatija, samopoštovanje, studijsko usmjerenje

Key words: altruism, emotional empathy, self-esteem, field of study

UVOD

Istraživanja pozitivnih oblika socijalnog ponašanja relativno su novijeg datuma u psihologiji. Veći interes za ovo područje započeo je nakon sustavnih istraživanja Latanea i Darleya (1970) o reagiranju opažača u situacijama kad se netko drugi nalazi u opasnosti te nakon prvih pokušaja integracije različitih ideja i niza empirijskih nalaza u ovom području (Krebs, 1970; Macauley i Berkowitz, 1970, sve prema Raboteg-Šarić, 1993). Prosocijalno ponašanje postaje jedno od najčešće istraživanih područja u socijalnoj psihologiji i u ostalim društvenim znanostima, osobito u periodu do osamdesetih godina 20.stoljeća. Ako se uzme u obzir praktično i teorijsko značenje istraživanja altruizma nije nimalo čudno što je to područje izazvalo toliki interes. Naime, slučajevi očito nesebičnog ponašanja nisu se mogli jednostavno objasniti prevladavajućim teorijskim shvaćanjima prema kojima je ljudsko ponašanje usmjereno zadovoljenju vlastitih potreba, izbjegavanju boli i neugode te stjecanju nagrada. S druge strane, suradnja, pomaganje drugima i slični oblici ponašanja predstavljaju jedan od najvažnijih ciljeva socijalizacije. Takvi oblici ponašanja nastoje se poticati radi održavanja skladnih interpersonalnih odnosa i harmoničnog funkcioniranja društvenih grupa (Humprey, 1997).

Istraživanja prosocijalnog ponašanja razvijala su se u različitim smjerovima. U početku se nastojalo otkriti različite eksternalne determinante, tj. okolinske uvjete koji potiču pojavljivanje prosocijalnog ponašanja (Raboteg-Šarić, 1993). Kasnije se javlja sve veći interes za objašnjenjem internalnih determinanti ili motivacijske strukture prosocijalnog ponašanja, a u novije vrijeme sve su češći pokušaji integracije različitih pristupa. Istraživanja se razlikuju i po tome kako proučavaju prosocijalno ponašanje: kao genetsku predispoziciju, crtu ličnosti, situacijski inducirano stanje ili kao rezultat kombinacije ovih čimbenika. Razlike u metodološkim i teorijskim pristupima jednim su dijelom uvjetovane i time što se ispituje kompleksan fenomen koji obuhvaća niz specifičnih oblika ponašanja, a u osnovi kojih mogu biti različiti motivi (Wilson, 2005). Stoga se nastoje pobliže definirati različiti oblici prosocijalnog ponašanja.

DEFINICIJE PROSOCIJALNOG PONAŠANJA I ALTRUIZMA

U najširem smislu, prosocijalno ponašanje se definira kao voljno, namjerno ponašanje

koje ima pozitivne posljedice za druge (Eisenberg&Miller, 1987, prema Raboteg-Šarić, 1993).

Altruizam je poseban oblik pomažućeg ponašanja koje je nesebično. Dokle god netko voljno prosocijalno djeluje, tj. nije na to prisiljen, može se tvrditi da ta osoba namjerava pomoći drugome. Međutim, razlozi zbog kojih netko pomaže drugima mogu biti različiti: istinska briga za drugu osobu ili pak želja da se ostvare vlastiti interesi, očekivanje da će osoba kojoj se pomaže uzvratiti i slično. Altruizam podrazumijeva istinsku, bezinteresnu naklonost prema drugima. Da bi se prosocijalno ponašanje smatralo altruističnim, treba uzeti u obzir ne samo posljedice, nego i motive ponašanja (Wilson, 2005). Različite definicije altruizma uglavnom se slažu u tome da je altruistično ponašanje poseban oblik pomažućeg ponašanja i da se razlikuje od prosocijalnog ponašanja u širem smislu.

Da bi se neko društveno ponašanje smatralo altruističnim moraju biti zadovoljeni sljedeći uvjeti: 1) da je ponašanje voljno započeto, tj. slobodno od prisile, 2) da je poduzeto s namjerom poboljšanja ili održanja dobrobiti drugih i 3) da isključuje očekivanje materijalnih ili društvenih nagrada ili izbjegavanje eksternih averzivnih podražaja i kazni (Eisenberg&Miller, 1987, prema Raboteg-Šarić, 1993).

TEORIJE RAZVOJA ALTRUIZMA

Prema Sharabany i Bar-Tal (1981) različita teorijska objašnjenja razvoja altruističnog ponašanja razvila su se u sklopu 4 različita teorijska pristupa: evolucijskog, psihoanalitičkog, pristupa u okviru teorija socijalnog učenja i kognitivno-razvojnog pristupa (Raboteg-Šarić, 1993).

Evolucijska objašnjenja altruizma

Biolozi najčešće koriste termin altruizam da bi opisali herojsko, samouništavajuće ponašanje usmjereno ka dobrobiti drugih. U užem smislu, altruistično je ono ponašanje koje daje veću šansu genetskoj strukturi drugih na uštrb genetske strukture altruista, čija je mogućnost preživljavanja manja ili je reprodukcija smanjena (Wilson, 2005). Postavlja se pitanje kako se moglo razviti takvo ponašanje u procesu prirodne selekcije. Na ovo pitanje tradicionalna Darwinova teorija ne daje adekvatan odgovor. Noviji evolucijski pristupi obuhvaćaju dva šira gledišta o razvoju altruizma: sociobiološko i sociokulturalno.

Sociobiološko gledište pretpostavlja da se altruistično ponašanje razvija kroz sociobiološku evoluciju, tj. kroz selektivnu kumulaciju ponašanja preko transmisije gena. Prema Hamiltonu, socijalno ponašanje osobe se odvija u smjeru maksimiziranja šansi da će geni slični genima te osobe preživjeti u najvećem broju. Stoga je altruizam u prvom redu usmjeren na potomke, zatim na srodnike i na kraju na veće društvene grupe (Wilson, 2005). Analizirajući altruistično ponašanje prema strancima, Trivers (1971) uvodi pojam recipročnog altruizma, prema kojem je prirodna selekcija favorizirala altruistično ponašanje jer ono u dužem periodu ima pozitivne posljedice za altruiste, tj. uvijek postoji šansa da će onaj kome se pomoglo nekad u budućnosti uzvratiti na isti način (Wilson, 2005).

Sociokulturalno gledište pretpostavlja da je socijalna evolucija kroz djelovanje kulture potisnula individualne sebične tendencije selekcionirane tijekom biološke evolucije. Prema Campbellu (1978) osobine društvene okoline, kao što su moralne norme i pravila organiziranja društva, selekcionirale su se tijekom godina s obzirom na njihovu korist za društvo (Raboteg-Šarić, 1993). Cohen (1978) smatra da nema urođenog izvora altruizma. U kolikoj mjeri će se altruizam razviti ovisi o prirodi i evoluciji sociokulturalnog sistema koji djeluje na motivaciju i ponašanje ljudi (Raboteg-Šarić, 1998).

Ukratko, evolucijski pristup naglašava adaptivnu vrijednost altruizma i stabilne dispozicije u ljudskim bićima koje dovode do toga da se ponašaju altruistično. Sociobiološko gledište pretpostavlja genetsku osnovu altruističnog ponašanja, dok sociokulturalno naglašava društvenu strukturu i norme koje su se razvile kroz generacije, a koje djeluju u smjeru olakšavanja učenja altruističnog ponašanja. Oba gledišta naglašavaju adaptivnu funkciju altruizma, važnost altruizma za preživljavanje.

Poteškoća je u tome što evolucijski pristup zanemaruje individualne razlike, ne objašnjava kako geni i okolina određuju osobine ličnosti u ontogenetskom razvoju i zašto se ponašanje iskazuje u određenom kontekstu. Evolucijska objašnjenja ne govore ni o motivacijskoj osnovi ponašanja ni o svjesnim namjerama i ciljevima, o čemu govore psihološke teorije. Međutim, to ne znači da se takvi različiti pristupi isključuju.

Psihoanalitički pristup altruizmu

Prema tradicionalnoj psihoanalitičkoj školi, altruizam se razvija kroz razvoj strukture ličnosti, tj. super ega. Kroz proces identifikacije s roditeljima dijete internalizira prosocijalne

tendencije koje postaju dio super-ega. Prema Freudovom shvaćanju, ljudskoj prirodi je urođeno da je okrenuta sebi i usmjerena prema doživljavanju zadovoljstva, te se mora socijalizirati uz stroge pritiske. Altruizam se javlja kao posljedica prevladavanja super-ega nad idom u konfliktnim situacijama.

Neofreudovci i ego psiholozi imaju optimističnije gledište o ljudskoj prirodi, tj. pokušavaju objasniti kako pozitivni utjecaji u razvoju ličnosti mogu reducirati snagu sebičnih motiva i dovesti do internalizacije nesebičnih vrijednosti. Razvoj altruizma dovode u vezu s prevladavanjem stupnjeva socio-emocionalnog razvoja. Pozitivno ponašanje se razvija kao posljedica odnosa između djeteta i majke i uspješnog rješavanja konflikata u ranim fazama razvoja.

Psihoanalitički pristup je holistički pristup proučavanju ličnosti koji ističe kontinuitet ličnosti od djetinjstva do odrasle dobi, a manje okolinske uvjete ili razlike među ljudima. Naglašavaju se interne interpretacije ranog iskustva djece kao determinante razvoja altruizma. No, djelovanje okoline se također uzima u obzir, osobito interakcija s roditeljima.

Pristup altruizmu u okviru teorija socijalnog učenja

Teorije socijalnog učenja analiziraju razvoj socijalnog ponašanja u terminima načela učenja, te razmatraju uvjete koji pospješuju ili inhibiraju učenje. Teoretičari socijalnog učenja smatraju da se socijalno ponašanje uči opažajući i imitirajući druge (Pennington, 1996).

Da bi se unaprijedilo prosocijalno ponašanje, koristile su se različite tehnike, uključujući i potkrepljenje. No, altruistično ponašanje se javlja u odsutstvu nagrada i često uz negativne posljedice. Teorije potkrepljenja pokušale su demonstrirati da, iako specifične nagrade ne slijede uvijek altruistično ponašanje, takvo ponašanje još uvijek može biti funkcija potkrepljenja. Tako se stjecanje altruistične reakcije objašnjava npr. razvojem samonagrađujućih mehanizama, tj. subjektivnim posljedicama altruističnog ponašanja u vidu afekata i kognicija (Pennington, 1996).

Pristup u okviru teorija socijalnog učenja razmatra altruistično ponašanje kao naučeno u interakciji s društvenom okolinom, te je u većoj mjeri usmjeren na uvjete koji povećavaju vjerojatnost pojavljivanja altruističnog ponašanja, te na postupke i efekte koje je lako opažati. Budući da se pokazala velika varijacija ponašanja iz situacije u situaciju, naglašava se uglavnom nestabilna priroda altruizma. Ipak, individualne razlike se uzimaju indirektno u

obzir, tj. pretpostavlja se određena konzistentnost u ponašanju kao rezultat različitih kumulativnih iskustava tijekom procesa socijalizacije.

Kognitivno-razvojni pristup altruizmu

Kognitivno-razvojni pristup kao važan faktor u razvoju altruizma ističe kvalitativne promjene u kognitivnom, socijalnom i moralnom razvoju (Raboteg-Šarić, 1993). Ovaj pristup pretpostavlja da postoje opće strukture u osnovi kognitivnih funkcija u različitim domenama. Te strukture se kvalitativno mijenjaju i te promjene su rezultat procesa maturacije i interakcije s okolinom. No, uloga okoline i drugih ljudi nije u oblikovanju ponašanja, već ona predstavlja poticaj za raznovrsna iskustva tijekom kojih pojedinac aktivno transformira podražaje iz okoline.

U okviru ovog pristupa motivacija za prosocijalno ponašanje analizira se uglavnom u kognitivnim terminima, s obzirom na rasuđivanje o postupcima pomaganja drugima. Motivacijske tendencije pojedinca i razina kognitivnog razvoja su relativno stabilne iz situacije u situaciju, ali je ponašanje pod utjecajem različitih zahtjeva situacije. Kognitivno-razvojne teorije ne određuju pobliže mehanizme koji dovode do ponašanja. Premda ističu da se kod različitih osoba razvoj može odvijati različitom brzinom, uslijed djelovanja specifičnih iskustava, ove su teorije ponajprije usmjerene na utvrđivanje konzistentnosti ponašanja na određenom razvojnom nivou, dakle na sličnost, a ne na razlike među pojedincima.

DEFINIRANJE EMPATIJE

Pojam «empatija» je relativno novijeg porijekla, iako se o sličnim procesima u psihologiji govorilo i ranije, samo ne pod tim nazivom. Termin je prvi upotrijebio Titchener 1909. g. koristeći ga u širem značenju, tj. kao kognitivnu sposobnost razumijevanja unutarnjeg stanja druge osobe i kao određenu vrstu socijalno-kognitivnih veza (Raboteg-Šarić, 1993). Kasnije termin «empatija» sve više koriste klinički i socijalni psiholozi. U kliničkoj psihologiji empatija se tretira kao proces koji služi komunikacijskim funkcijama u terapiji. U okviru razvojne i socijalne psihologije, definicije empatije se razlikuju s obzirom na to što istraživači podrazumijevaju pod tim pojmom i kako razlikuju empatiju od sličnih procesa.

Da bi se točnije definirala empatija, važno je razjasniti kakva je uloga kognicije u

empatiji. Kognitivni aspekt empatije uključuje razumijevanje, poznavanje stanja svijesti i uvjeta druge osobe ili svijesti o tome kako nešto što se događa drugoj osobi može djelovati na nju. Mnogi koji naglašavaju ovaj aspekt smatraju da je kognitivna empatija preduvjet za afektivnu empatiju (Stephan & Finlay, 1999)

Razvoj empatije

Razvojne razine empatije odgovaraju stadijima kognitivnog razvoja (Raboteg-Šarić, 1993).

- 1) Globalna empatija karakteristična je za djecu u 1. godini života. Djeca se često ponašaju kao da se ono što se događa drugima događa njima, jer nisu sposobna razlikovati sebe i druge kao odvojene fizičke entitete.
- 2) Egocentrična empatija javlja se nakon 1. godine života, na drugoj razini kognitivnog razvoja. Dijete potpuno shvaća sebe i druge osobe kao različite fizičke objekte. U stanju je doživljavati empatiju, a da istovremeno razumije da je druga osoba, a ne ono samo, u nevolji. No, još uvijek ne razlikuje dobro unutarnja stanja drugih od vlastitih.
- 3) Empatija za osjećaje drugih javlja se s početkom preuzimanja uloge drugog, između 2. i 3. godine života. Budući da postaje svjesno da druge osobe imaju vlastite osjećaje koji su različiti od njegovih, dijete prikladnije odgovara na znakove koji ukazuju na osjećaje drugih. S razvojem govora, dijete je u stanju empatizirati sa sve složenijim emocionalnim stanjima.
- 4) Empatija za nečije životne uvjete počinje se javljati u kasnom djetinjstvu. Dijete postaje svjesno da druge osobe doživljavaju zadovoljstva i neugodu ne samo u neposrednim situacijama, nego i u širim životnim okolnostima i iskustvima. Empatički izazvani afekti kombiniraju se s mentalnim predodžbama općeg stanja drugih.

Na svim različitim razinama razvoja empatije, doživljaj «empatičke nevolje» ima vjerojatno zajedničku afektivnu srž. O kogniciji ovisi kako će osoba doživjeti i nazvati emocionalno uzbuđenje. Prema Hoffmanu (1981), afektivne i kognitivne komponente empatije se kombiniraju da bi izazvale kvalitativno različiti doživljaj (Raboteg-Šarić, 1993).

Hoffman (1981) također smatra da doživljavanje empatičkog uzbuđenja može biti u osnovi i egoistične i altruistične motivacije za pomaganjem drugima. Međutim, bez obzira na neke

«egoistične» elemente, empatija ima određene osobine koje je jasno određuju kao altruistični motiv: izaziva je nevolja drugih, a ne vlastita, glavni cilj akcije je pomoć drugima, a ne sebi, potencijalno zadovoljstvo aktera ovisi o njegovom djelovanju u svrhu reduciranja nevolje drugog.

SAMOPOŠTOVANJE

Samopoštovanje je evaluativni aspekt samopoimanja koji je u psihologiju uveo William James (Vasta, Haith i Miller, 1998). James je pojam o sebi ili samopoimanje dijelio na egzistencijalni pojam o sebi ili «ja kao subjekt», i empirijski pojam o sebi ili «ja kao objekt». «Ja kao subjekt» se odnosi na osjećaj osobnog identiteta i svijest o vlastitom postojanju, dok se «ja kao objekt» odnosi na opažanje svojih osobnih obilježja kao što su izgled, socijalni status, osobine ličnosti, inteligencija itd. Osim toga, James je razlikovao deskriptivni i evaluativni aspekt samopoimanja, samoopis i samopoštovanje. No, ne slažu se svi autori s tom podjelom, neki smatraju da je samopoštovanje komponenta koja se gradi na sveukupnom samopoimanju te je nadređena drugim kategorijama samopoimanja.

Samopoštovanje razni autori različito definiraju i opisuju, ovisno o teorijskom polazištu, korištenim mjernim instrumentima, načinu istraživanja, ispitanicima i sl.

Coopersmith (1967) navodi da pod tim terminom podrazumijava evaluaciju kojom pojedinac odražava stav ne/prihvatanja sebe, što ukazuje na stupanj uvjerenja pojedinca u vlastite sposobnosti, važnost, uspješnost ili vrijednost (Novković, 2003). Istražujući faktore koji utječu na samopoštovanje, utvrdio je da su djeca koja iskazuju visoko samopoštovanje ujedno i asertivnija, kreativnija i nezavisnija od djece s niskim samopoštovanjem. Ispitanici s visokim samopoštovanjem otporniji su na utjecaje okoline koji nisu u skladu s njihovim vlastitim opažanjima, fleksibilniji su i maštovitiji, te probleme rješavaju na originalnije načine od pojedinaca s niskim samopoštovanjem. Subjektivna procjena samopoštovanja povezana je, dakle, s različitim manifestacijama ponašanja pojedinaca.

Osobe visokog samopoštovanja su boljeg fizičkog i psihičkog zdravlja, otpornije su na stres, zadovoljnije su svojim poslom, školom i osobnim životom, uvjerenije su da će njihovi naponi dovesti do uspjeha, češće planiraju, sudjeluju u raspravama, surađuju s drugima, kompetentniji su u školi, na poslu i u različitim socijalnim situacijama, bolje su raspoloženi i manje depresivni, spremniji su suprotstaviti se drugima i lakše podnose kritiku, procjenjuju se

sretnijima i zadovoljnijima od većine. S druge strane, osobe nižeg samopoštovanja mogu misliti da niti drugi ljudi nemaju visoko mišljenje o njima, zbog čega se osjećaju odbačenima i rijetko se odlučuju na iniciranje socijalnih kontakata. Manji broj socijalnih kontakata dovodi i do manjeg broj prilika za stvaranje dubljih interpersonalnih veza od kojih osoba može očekivati socijalnu podršku. Prema tome, nisko samopoštovanje utječe na veličinu i kvalitetu socijalne mreže osobe, a posljedica toga je osjećaj usamljenosti.

Utjecaji na razvoj samopoštovanja

Ne postoji istraživanje koje bi pokazalo da se rađamo s istim potencijalom za razvoj samopoštovanja, ali je sigurno da se već negdje krajem predškolske dobi vidi da neka djeca pokazuju nedostatak vjere u sebe. Na razvoj samopoimanja, pa tako i na njegov evaluativni aspekt (samopoštovanje) utječu kognitivni i afektivni procesi kao i stvarne i / ili zamišljene interakcije sa značajnim drugima. Prirodu tih interakcija određuju individualne karakteristike osoba u interakciji, ali i okolni uvjeti u kojima se interakcija odvija. Ovisno o razlici ili izjednačenosti u statusu i snazi sudionika u interakciji, interakcija može biti simetrična i asimetrična (Pastor, 2004). Asimetrične interakcije se ostvaruju među osobama čiji se status i snaga značajno razlikuju (npr. djeca-odrasli). U simetričnoj interakciji postoji direktni reciprocitet i osobe koje sudjeluju u njoj istog su statusa i snage (npr. vršnjaci).

Značajni drugi su najčešće osobe koje su tople i brižne prema djetetu, pokazuju interes za dijete, ohrabruju ga i podržavaju, te razumno kontroliraju. To su obično roditelji, učitelji, rođaci, prijatelji i vršnjaci. S nekima od tih značajnih drugih mladi ostvaruju asimetričnu, a s nekima simetričnu interakciju, no obje vrste su relevantne za razvoj evaluativnih aspekata samopoimanja kod djece i adolescenata, te za generalno samopoštovanje.

Najznačajniji drugi su svakako roditelji, a već na samom početku života majka, ili neki drugi primarni skrbnik, počinje utjecati na razvoj samopoštovanja. Ako majka (ili skrbnik) postupa dobro u prvim mjesecima djetetova života, dijete koje sebe još ne može razlikovati od nje doživljava da je i ono dobro. Ako majka (ili skrbnik) pak loše postupa, dijete doživljava da je i ono loše. Tako primitivno konstruirano samopoimanje trajat će sve dok dijete ne bude razlikovalo «ja» od «ne ja».

Postizanje neke vještine u djece stvara osjećaj postignuća koji potkrepljuje razvoj samopoštovanja. Istovremeno, dijete razvija mišljenje o sebi i na temelju kontakta s drugim ljudima. Zato je roditeljsko sudjelovanje važno u razvoju zdrave samopercepcije.

Uvažavanje ličnosti djeteta i njegovog mišljenja, ravnopravan razgovor, nenametljivi savjeti, dosljednost roditelja, njihovo međusobno slaganje i umjerenost u kontroli omogućavaju razvoj visokog samopoštovanja. Ako se kritikama, kaznama ili čak odbacivanjem djeteta podržavaju i pojačavaju osjećaji krivice, dijete strahom sebi oduzima mogućnost da postigne uspjehe koji bi mu pomogli vratiti samopoštovanje.

Samopoštovanje je posljedica odnosa između postignutog uspjeha i očekivanja (Pastor, 2004). Ako se pred dijete postavljaju prevelika očekivanja, postoji mogućnost da će njegovo samopoštovanje biti nisko, jer najvjerojatnije neće moći ostvariti ono što se za njega zamislilo. Ako su pak očekivanja preniska, dijete se neće željeti truditi ostvariti svoje potencijale.

Što djeca bivaju starija, sve više vremena provode u interakcijama s vršnjacima. Te se interakcije odvijaju u formalnim i neformalnim dječjim grupama u kojima djeca zauzimaju određeni socijalni status. Postignuti status u grupi (popularnost, odbačenost, prihvaćenost) posebno je značajan u osnovnoškolskoj dobi koju karakterizira težnja za druženjem i prihvaćenošću u grupi. Zadovoljenje ovih težnji donosi djeci ugodan osjećaj vrijednosti, samopouzdanja i adekvatnosti, a to su sve komponente samopoštovanja.

Rana adolescencija je prilično krizno razdoblje u životu i koliko je za prilagodbu bitna socijalna podrška (najviše roditelja) i visoka razina samopoimanja, toliko je potrebna i ravnoteža u utjecajima odraslih i vršnjaka (Pastor, 2004). I važni životni događaji mogu imati velik utjecaj na samopoštovanje. No, nije nužno da će pozitivan životni događaj uvijek rezultirati porastom samopoštovanja kao niti da će negativan događaj utjecati na pad samopoštovanja. To više ovisi o interpretaciji od strane osobe koja ga je doživjela, nego o samom ishodu događaja.

Na temelju niza istraživanja (James, 1890, Rosenberg, 1965, Coopersmith, 1967), utvrđeno je da ključnu ulogu u razvoju samopoštovanja ima atmosfera u roditeljskom domu i neposredna socijalna okolina (prema Filipović, 2002). U najranijoj dobi djeca prihvaćaju mišljenja koja o njima imaju za njih značajni odrasli i internaliziraju ih kao svoja vlastita. Roditeljski odnos prema djetetu koji je brižan, topao, pun ljubavi i prihvaćanja, te dosljedan i pravedan, kojim se uvažavaju prava i mišljenja djeteta, rezultira time da dijete internalizira pozitivnu sliku o sebi kao i osjećaj kompetentnosti. Općenito se smatra da se osjećaj samopoštovanja javlja tijekom treće godine života, kao osjećaj ponosa kada dijete postiže stvari na svoj vlastiti način.

Ukoliko roditelji ne omoguće djetetu istraživanje okoline u tom periodu, tada se umjesto samopoštovanja mogu javiti osjećaji srama i ljutnje. U dobi od četiri do pet godina samopoštovanje poprima kompetitivni karakter, a odobravanje od strane vršnjaka postaje važan izraz afirmacije samopoštovanja.

Prema Maslowljevoj teoriji motivacije (1954), potrebe i motivi pojedinca su hijerarhijski organizirani na pet razina, tako da, kada se zadovolje potrebe na nižoj razini, pojavljuje se potreba za zadovoljenjem onih sa više razine (prema Filipović, 2002). Na četvrtoj razini nalazi se potreba za samopoštovanjem i sastoji se od dvije komponente: potrebom za kompetentnošću (želja da se bude adekvatan, želja za postignućem, moći, nezavisnošću, slobodom) i potrebom za prestižem (želja za priznanjima, prepoznavanjem, ugledom, statusom, važnošću). Zadovoljenje ovih potreba donosi ugodan osjećaj samopouzdanja, vrijednosti, snage i kompetentnosti.

Maslow (1954) naglašava želju za kompetentnošću kao jednu od središnjih komponenti samopoštovanja, te ističe opasnost za ličnost pojedinca ukoliko izgrađuje samopoštovanje samo na temelju poštovanja od strane drugih. Budući da je potreba za kompetentnošću unutarnji čimbenik samopoštovanja, dok je potreba za prestižem vanjski čimbenik samopoštovanja, pojedinac bi se, za postizanje visokog samopoštovanja, trebao usmjeriti na zadovoljenje potrebe za kompetentnošću (kao unutarnjeg čimbenika), jer će mu to, u većini slučajeva, osigurati visoko samopoštovanje.

POVEZANOST ALTRUIZMA, EMOCIONALNE EMPATIJE I SAMOPOŠTOVANJA

Postoji niz teorija razvoja altruizma i različitih pristupa objašnjenju prosocijalnog ponašanja, te se prema svim tim teorijama i modelima, može očekivati pozitivna povezanost između empatije i prosocijalnog ponašanja, iako empatija ne mora biti konzistentno povezana s prosocijalnim ponašanjem. Najbitnija činjenica koja to potkrepljuje je da se pod prosocijalnim ponašanjem podrazumijeva širok raspon ponašanja, a većina teorija koje predlažu da je empatija medijator prosocijalnog ponašanja predviđa jaču vezu za ono ponašanje koje je altruistički motivirano (Raboteg-Šarić, 1993).

Što se tiče povezanosti samopoštovanja sa altruizmom (kao mjerom prosocijalnog ponašanja) i empatijom, može se logično zaključiti da među njima najvjerojatnije nema povezanosti. No, ovo istraživanje je provedeno da bi se vidjelo postoji li ipak neka povezanost

samopoštovanja sa mjerama prosocijalnog ponašanja i emocionalnom empatijom. Razmišljanje da ljudi koji imaju visoko samopoštovanje više sudjeluju u interakcijama s drugima (više komuniciraju, provode više vremena u društvu i sl.), može navesti na pomisao da takvi ljudi imaju i više prilike djelovati altruistično, što samim time povlači za sobom mogućnost donošenja zaključka da su ljudi sa višom razinom samopoštovanja i altruističniji. Kada se uzme u obzir povezanost altruizma i empatije (koja je pozitivna), može se zaključiti da su samopoštovanje i empatija također u pozitivnoj korelaciji.

Stoga je cilj ovog istraživanja bio utvrditi je li navedena pretpostavka točna ili nije, tj. utvrditi postoji li, i ako postoji kakva je, povezanost altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata različitih studijskih usmjerenja (humanističkog i nehumanističkog).

Teorija podudaranja ličnosti i posla Johna Hollanda (1975) je temeljena na predodžbi podudaranja karakteristika pojedinca i njegove ili njezine radne okoline (<http://hrnt.jhu.edu/cmp/HollandTypes.cfm?SMSESSION=NO>). Holland predstavlja šest tipova ličnosti i predlaže da zadovoljstvo i sklonost napuštanja posla ovise o stupnju koliko pojedinci uspješno uklapaju svoje ličnosti s okolinom njihovog profesionalnog zanimanja. Holland identificira i šest tipova ličnosti te predlaže da slaganje tipa ličnosti i radne okoline određuje zadovoljstvo na poslu i stopu otkaza. Tih šest tipova ličnosti su sljedeći: realistični, istražujući, društven, konvencionalni, poduzetnički, umjetnički. U svojoj teoriji tvrdi da je zadovoljstvo najveće i stope otkaza najmanje kad se ličnost i zanimanje podudaraju. Društveni pojedinci bi trebali biti u društvenim poslovima, konvencionalni ljudi u konvencionalnim poslovima i tako dalje.

Prema Hollandovim RIASEC kodovima, studenti Filozofskog fakulteta bi uglavnom imali društven tip ličnosti, dok bi studenti Ekonomskog fakulteta imali više izražen poduzetnički tip ličnosti. Iz tog razloga je rađena usporedba studenata tih fakulteta, s pretpostavkom da će društveniji ljudi koji preferiraju aktivnosti koje uključuju pomaganje drugima, te su puni razumijevanja, imati višu razinu empatije i altruizma od poduzetničkih ljudi, čije su karakteristike dominantnost, energičnost, utjecanje na druge.

Ovaj će rad pokušati objasniti navedene, te eventualno i dobivene, povezanosti altruizma, empatije i samopoštovanja, i razlike između studenata različitih studijskih usmjerenja u tim varijablama.

CILJ I PROBLEMI

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi kakav je odnos između altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata različitih studijskih usmjerenja, humanističkog i nehumanističkog.

Problemi istraživanja:

1. Utvrditi postoji li povezanost varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta.
2. Utvrditi postoje li razlike u altruizmu, emocionalnoj empatiji i samopoštovanju između studenata ovisno o spolu i usmjerenju studija.
3. Utvrditi u kojoj mjeri se razina altruizma može predvidjeti na temelju stupnja emocionalne empatije, samopoštovanja, spola i studijskog usmjerenja studenata.

HIPOTEZE

1. Pretpostavlja se da postoji pozitivna povezanost emocionalnih aspekata empatije, altruizma i samopoštovanja kod studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta.
2. Pretpostavlja se da će studenti i studentice Filozofskog fakulteta imati značajno veći stupanj altruizma i emocionalne empatije od studenata i studentica Ekonomskog fakulteta, kao i da će njihovi rezultati na upitniku samopoštovanja biti podjednaki.
3. Pretpostavlja se da će osobe s većim stupnjem samopoštovanja i emocionalne empatije imati i višu razinu altruizma.

METODOLOGIJA

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 229 sudionika, studenata druge godine Filozofskog i Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Ukupno je bilo 119 ženskih i 110 muških sudionika, prosječne dobi 20,9 godina. Istraživanju je pristupilo 108 studenata s Filozofskog fakulteta i 121 student s Ekonomskog fakulteta.

Pribor

Instrumenti korišteni u istraživanju su bili Skala altruizma (Lacković-Grgin, Proroković, Ćubela, Penezić, 2002), Skala emocionalne empatije (Lacković-Grgin i sur., 2002) i Coopersmithov upitnik samopoštovanja (Lacković-Grgin i sur., 2002).

Preliminarna verzija Skale altruizma napravljena je i primijenjena na uzorku od 94 učenika trećih razreda usmjerenog obrazovanja. Prethodno je provedeno pilot-istraživanje u kojemu su studenti psihologije opisivali situacije iz svakodnevnog života kada su nekome pomogli ili učinili neku uslugu, bez da su za to tražili nešto za uzvrat. Na temelju odgovora ispitanika sastavljeno je 20 tvrdnji koje opisuju svakodnevno prosocijalno ponašanje, a nakon analize čestica odbačene su tri tvrdnje koje nisu korelirale s ukupnim rezultatom. Analiza čestica konačne verzije Skale altruizma od 17 tvrdnji pokazala je na ovom uzorku zadovoljavajuću pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach $\alpha = 0,84$) (Lacković-Grgin i sur., 2002). Način odgovaranja ispitanika bio je na Lickertovoj skali od 1 do 5 (gdje 1 znači «nikada», a 5»vrlo često») zaokružiti jedan broj koji njega/nju najbolje opisuje. Ukupni raspon bodova za svakog ispitanika se dobije jednostavnim zbrajanjem svih odgovora tog ispitanika, što znači da teoretski raspon bodova može varirati od 17 do 85.

Skala emocionalne empatije mjeri tendenciju čuvstvenog reagiranja izazvanu emocionalnim stanjem drugih osoba. Skala sadrži 19 tvrdnji koje opisuju emocionalne doživljaje koji su sukladni čuvstvenom stanju drugih te osjećaje simpatije prema onima koji su u nevolji. Najveći mogući rezultat je 95 bodova, a veći rezultat na skali znači veću tendenciju doživljavanja emocionalne empatije (Lacković-Grgin i sur., 2002). Način

odgovaranja je, isto kao i u Skali altruizma, zaokružiti koji broj na skali od 1 (uopće se ne odnosi na mene») do 5 («u potpunosti se odnosi na mene») najbolje opisuje osobu koja ga rješava. Rezultati na skali formiraju se kao suma rezultata na svakoj pojedinoj čestici, što znači da je minimalan broj bodova 19, a maksimalan 95.

Coopersmithov upitnik samopoštovanja vrlo je često korišten u ispitivanjima djece i adolescenata u relaciji s položajem u grupi, roditeljskim odgojnim postupcima, stresom zbog bolesti i sl. Verzija upitnika SEI iz 1967. godine sastoji se od 58 tvrdnji (50 tvrdnji mjeri različite aspekte samopoimanja, a 8 tvrdnji su Skala laži). Skraćena verzija ima 25 tvrdnji. Skraćivanje nije utjecalo na pouzdanost skale, pa se tako pouzdanosti duže i kraće verzije kreću u vrijednostima od ,77 do ,79 (Cronbach α). Pouzdanosti test-retest koeficijenta stabilnosti veće su u starije nego li u mlađe djece (Lacković-Grgin i sur., 2002). Upitnik se sastoji od 25 tvrdnji na koje ispitanik odgovara pozitivno ili negativno (odnosi li se ta tvrdnja na njega/nju ili ne). Ukupni rezultat svakog ispitanika je zbroj njegovih pozitivnih odgovora (pozitivni odgovori su ukoliko je ispitanik odgovorio «točno» na tvrdnje 2, 5, 7, 13, te ukoliko je odgovorio «netočno» na sve ostale tvrdnje). Raspon rezultata na ovom upitniku je od 0 bodova do 25 bodova.

Postupak

Mjerenje je provedeno grupno, po studijskim usmjerenjima. Zbog ukidanja djelovanja sistematskog faktora redoslijeda ispunjavanja upitnika, testovi su bili posloženi u 3 forme različitim redoslijedom (forma A: 1. Skala altruizma, 2. Skala emocionalne empatije, 3. Coopersmithov upitnik samopoštovanja; forma B: 1. Skala emocionalne empatije, 2. Coopersmithov upitnik samopoštovanja, 3. Skala altruizma; forma C: 1. Coopersmithov upitnik samopoštovanja, 2. Skala altruizma, 3. Skala emocionalne empatije).

Sudionicima je rečeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno, a studenti psihologije su za sudjelovanje dobili 1 eksperimentalni sat. Istraživanje se provodilo tijekom nastave (neposredno prije ili nakon nekog predavanja). Prije same provedbe istraživanja, sudionicima je rečeno da sudjeluju u istraživanju o povezanosti altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja. Kako je bilo primjenjivano nekoliko skala, za svaku je skalu napisana detaljna uputa, koju eksperimentator nije posebno verbalno naglašavao, već je

zamolio sudionike da je pažljivo pročitaju. Naglašeno je kako je istraživanje anonimno i da će se rezultati koristiti isključivo u istraživačke svrhe. Ispitivanje je u prosjeku trajalo 30 minuta. Po završetku je sudionicima ukratko objašnjen cilj istraživanja, koje su pretpostavke, što se očekuje po kojoj teorijskoj osnovi.

REZULTATI

DESKRIPTIVNA STATISTIKA

Mjere altruizma

Rezultati ispitanika na skali altruizma prikazani su u Tablici 1 i Tablici 2. Prosječan rezultat na Skali altruizma cijelog uzorka ispitanika iznosi $M=60.6$, uz $SD=8.11$. Najmanji rezultat iznosi 30, a najveći 85, što znači da su sudionici ovog istraživanja postigli iznadprosječne rezultate na Skali altruizma.

Tablica 1

Rezultati 229 ispitanika (muških i ženskih), studenata druge godine Filozofskog i Ekonomskog fakulteta na Skali altruizma, Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja

	FF - ž		FF - m		EF - ž		EF - m	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Altruizam	65.6	5.26	58.6	6.96	61.7	7.05	56.5	9.68
Empatija	77.3	8.00	71.4	10.86	76.3	9.01	67.6	10.70
Samopoštovanje	19.4	3.85	18.9	4.54	20.00	3.28	19.9	4.73

Tablica 2

Ukupni rezultati 229 ispitanika (muških i ženskih), studenata druge godine Filozofskog i Ekonomskog fakulteta na Skali altruizma, Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja

	FF - uk		EF - uk		Ženski - ukupno		Muški - ukupno		Total	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
ALT	62.1	7.06	59.3	8.75	63.5	6.55	57.5	8.50	60.6	8.11
EMP	74.4	9.89	72.1	10.72	76.7	8.54	69.4	10.88	73.2	10.38
SAM	19.1	4.19	19.9	4.01	19.7	3.55	19.4	4.65	19.6	4.11

Mjere emocionalne empatije

Rezultati ispitanika na Skali emocionalne empatije prikazani su također u Tablici 1 i Tablici 2. Prosječan rezultat na Skali emocionalne empatije cijelog uzorka ispitanika iznosi $M=73.2$, uz $SD=10.38$. Najmanji rezultat iznosi 31, a najveći 95, te nam to pokazuje da su ispitanici postigli iznadprosječne rezultate i na Skali emocionalne empatije.

Mjere samopoštovanja

I rezultati ispitanika na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja prikazani su u Tablici 1 i Tablici 2. Prosječan rezultat na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja cijelog uzorka ispitanika iznosi $M=19.6$, uz $SD=4.11$. Najmanji rezultat iznosi 7, a najveći 25. Navedeni podaci ukazuju na iznadprosječne rezultate ispitanika na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja.

Rezultati deskriptivne statistike pokazuju da su sudionici provedenog istraživanja postigli iznadprosječne rezultate na primijenjenim skalama altruizma, emocionalne empatije i upitniku samopoštovanja.

Povezanost između varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja

U svrhu ispitivanja postojanja povezanosti varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja, izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije, koji se mogu vidjeti u Tablici 3. Rezultati svih sudionika istraživanja na Skali emocionalne empatije značajno koreliraju i sa rezultatima na Skali altruizma i sa rezultatima na Skali samopoštovanja.

Pearsonov koeficijent korelacije izračunat na rezultatima svih sudionika na Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja iznosi $r = -.17$ uz značajnost od .01. Taj podatak ukazuje na postojanje značajne negativne povezanosti emocionalne empatije i samopoštovanja, zbog čega se može zaključiti da empatičniji pojedinci imaju manju razinu samopoštovanja od neempatičnih pojedinaca.

Pearsonov koeficijent korelacije koji ukazuje na povezanost rezultata na Skali altruizma i

Skali emocionalne empatije iznosi $r = .37$ uz značajnost od $.001$. Navedeni podatak ukazuje na postojanje značajne pozitivne povezanosti altruizma i emocionalne empatije. Zbog toga se može zaključiti da su empatičniji pojedinci ujedno i altruističniji, te da su te dvije osobine međusobno pozitivno povezane.

Tablica 3

Korelacije rezultata na skalama altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata druge godine Filozofskog i Ekonomskog fakulteta (N=229)

	samopoštovanje	altruizam	empatija
samopoštovanje	-	.047	-.17**
altruizam		-	.37***

** $p = .01$

*** $p = .001$

Tablica 4

Korelacije rezultata na skalama altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja odvojeno za studente Filozofskog fakulteta (gornji dio tablice) i Ekonomskog fakulteta (donji dio tablice)

	samopoštovanje	altruizam	empatija
samopoštovanje	-	.09	-.18*
altruizam	.05	-	.31**
empatija	-.15	.39**	-

* $p = .05$

** $p = .01$

Tablica 5

Korelacije rezultata na skalama altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja odvojeno za muške sudionike (gornji dio tablice) i ženske sudionike (donji dio tablice) istraživanja

	samopoštovanje	altruizam	empatija
samopoštovanje	-	.14	-.19*
altruizam	.12	-	.23**
empatija	-.21*	.36***	-

* $p = .05$

** $p = .01$

*** $p = .001$

Analizirajući Tablicu 4, može se zaključiti da su kod studenata Filozofskog fakulteta korelacije između varijabli altruizma i emocionalne empatije statistički značajne uz značajnost od $.01$ ($r = .31$), dok je korelacija njihovih rezultata na Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja negativna i statistički značajna uz

značajnost .05 ($r = -.18$). Kod studenata Ekonomskog fakulteta statistički je značajna korelacija samo između varijabli altruizma i emocionalne empatije uz značajnost .01 i iznosi $r = .39$.

U Tablici 5 su prikazane korelacije rezultata, posebno muških, posebno ženskih sudionika provedenog istraživanja, na skalama altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja. Dobiveni podaci ukazuju na sljedeće: kod muških sudionika (bez obzira na studijsko usmjerenje) korelacije između varijabli altruizma i emocionalne empatije su statistički značajne uz značajnost od .01 ($r = .23$), dok je korelacija njihovih rezultata na Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja negativna i statistički značajna uz značajnost .05 ($r = -.19$). Kod ženskih sudionika također je statistički značajna korelacija između varijabli altruizma i emocionalne empatije uz značajnost .001 i iznosi $r = .36$, te korelacija između varijabli emocionalne empatije i samopoštovanja, koja je negativna i iznosi $r = -.21$ ($p = .05$).

Razlike u altruizmu, emocionalnoj empatiji i samopoštovanju kod studenata različitog spola i studijskog usmjerenja

U svrhu traženja odgovora na pitanje postoje li razlike u altruizmu, emocionalnoj empatiji i samopoštovanju između studenata ovisno o spolu i usmjerenju studija provedena je jednostavna analiza varijance prikazana u Tablici 6.

Tablica 6

Jednostavna analiza varijance na rezultatima ispitanika (N=229), studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta, na Skali altruizma, Skali emocionalne empatije i Coopersmithovom upitniku samopoštovanja, s obzirom na spol, studijsko usmjerenje te njihovu interakciju

	ALTRUIZAM		EMPATIJA		SAMOPOŠTOVANJE	
	F	p	F	p	F	p
Spol	38.65	.001	32.1	.001	0.34	.588
Studij	8.96	.003	3.59	.059	2.33	.128
Spol×studij	0.845	.359	1.17	.280	0.18	.671

Rezultati pokazuju da je za razinu altruizma spol vrlo značajan, jer se može vidjeti da ženski ispitanici, bez obzira na studijsko usmjerenje, postižu značajno više rezultate na Skali altruizma od njihovih muških kolega ($M\check{z}=63.5$, $Mm=57.5$).

Kada se uzme u obzir studijsko usmjerenje ispitanika, može se primijetiti da je i ono značajno te da utječe na postignute rezultate na Skali altruizma. Studenti Filozofskog fakulteta su na primijenjenoj skali postigli bolje rezultate ($Mff=62.1$) od studenata Ekonomskog fakulteta ($Mef=59.3$).

Rezultati na Skali empatije pokazuju da je i tu također spol vrlo značajan, te da ženski ispitanici, isto kao i na Skali altruizma, postižu više rezultate ($M\check{z}=76.7$, $Mm=69.4$).

No, studijsko usmjerenje nije značajno povezano sa stupnjem empatije ispitanika, te nas to navodi na zaključak da, bez obzira koji fakultet studirali, ispitanici su podjednako empatični. Na temelju fakulteta koji ispitanici studiraju ne može se zaključivati o njihovom stupnju empatije, jer se njihovi rezultati (rezultati studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta) ne razlikuju toliko da bi bili statistički značajni.

Varijabla samopoštovanja, kako se vidi iz Tablice 6, je u potpunosti zasebna varijabla koja se ne može objasniti niti spolom, niti studijskim usmjerenjem, niti povezanošću s altruizmom ili emocionalnom empatijom (vidi Tablicu 4).

Isto tako, interakcija spola i studijskog usmjerenja nije statistički značajna, što navodi na zaključak da ne postoji statistički značajna razlika između studentica Filozofskog i Ekonomskog fakulteta, kao i da ne postoji statistički značajna razlika između muških studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta u mjerama altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja.

Predviđanje altruizma na temelju stupnja emocionalne empatije, samopoštovanja, spola i studijskog usmjerenja

U svrhu utvrđivanja mogućnosti predikcije altruizma na temelju emocionalne empatije, samopoštovanja, spola ili studijskog usmjerenja, provedena je linearna regresijska analiza,

koja objašnjava u kolikoj se mjeri razina altruizma može predvidjeti na temelju navedenih prediktora.

Koeficijent multiple korelacije iznosi $R=.39$ i objašnjava linearnu povezanost kriterijske varijable altruizma s prediktorima navedenima u Tablici 7. Postotak zajedničke varijance kriterija i prediktora iznosi $R^2=.15$, što znači da navedene varijable (altruizam, emocionalna empatija, samopoštovanje, spol, studijsko usmjerenje) dijele 15% zajedničke varijance.

Iz podataka navedenih u Tablici 7 se može zaključiti da se razina altruizma ne može predvidjeti na temelju stupnja samopoštovanja ($\beta = .114$; $p = .068$), ali je stupanj emocionalne empatije, s druge strane, vrlo dobar prediktor za predviđanje razine altruizma ($\beta = .391$; $p = .001$).

Spol je također dobar prediktor razine altruizma ($\beta = .371$, $p = .001$), kao i studij kojeg su ispitanici odabrali ($\beta = -.176$; $p = .007$).

Izračunati beta koeficijenti ukazuju na to da su emocionalna empatija, spol i studijsko usmjerenje dobri prediktori razine altruizma, dok samopoštovanje nije.

Tablica 7
Linearna regresijska analiza - β koeficijenti

	Standardizirani koeficijent beta	t	p
Samopoštovanje	.114	1.832	.068
Emocionalna empatija	.391	6.294	.001
Spol	.371	6.012	.001
Studij	-.176	- 2.698	.007

RASPRAVA

Kako pokazuju rezultati provedenog istraživanja, između emocionalne empatije s jedne i altruizma i samopoštovanja s druge strane, postoji statistički značajna korelacija. Povezanost između emocionalne empatije i samopoštovanja iznosi $r = -.17$ uz značajnost od $.01$. Ta povezanost je statistički značajna i negativna, što upućuje na mogućnost donošenja zaključka da empatičniji pojedinci ujedno imaju i nižu razinu samopoštovanja, kao i da pojedinci koji su postigli visok rezultat na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja imaju niži stupanj emocionalne empatije.

Povezanost emocionalne empatije i altruizma iznosi $r = .37$ uz značajnost od $.001$. Taj podatak upućuje na to da su altruizam i emocionalne empatija dvije međusobno povezane varijable, te da su altruistični pojedinci ujedno i empatični, spremni pomagati drugima i istovremeno ih i razumjeti.

Povezanost altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja je ispitivana i kod studenata različitih studijskih usmjerenja, posebno kod studenata Filozofskog fakulteta i posebno kod studenata Ekonomskog fakulteta. Te analize su pokazale da i kod studenata Filozofskog fakulteta i kod studenata Ekonomskog fakulteta postoji statistički značajna povezanost varijabli altruizma i emocionalne empatije ($r_{ff} = .31, p = .01$; $r_{ef} = .39, p = .01$). No, samo je kod studenata Filozofskog fakulteta nađena i statistički značajna, iako negativna, povezanost emocionalne empatije i samopoštovanja ($r = -.18, p = .05$).

Rađena je i analiza kojom se ispitalo postojanje povezanosti varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod sudionika ovisno o spolu (dakle, kod muških i kod ženskih ispitanika). Dobiveni podaci su pokazali da i kod studenata i kod studentica postoji statistički značajna povezanost varijabli altruizma i emocionalne empatije ($r_z = .36, p = .001, r_m = .23, p = .01$). Također se uvidjelo da postoji statistički značajna, iako negativna, povezanost samopoštovanja i emocionalne empatije kod obje grupe ispitanika (ovisno o spolu). Ta povezanost za ženske ispitanike iznosi $r = -.21, p = .05$, a za muške ispitanike iznosi $r = -.19, p = .05$.

U skladu s dobivenim podacima u ovom istraživanju su i neki zaključci ranije provedenih istraživanja. Tako su Eisenberg i Miller (1987) napravili iscrpan pregled od preko stotinu

istraživanja u kojima je ispitivan odnos između empatije i prosocijalnog ponašanja (prema Raboteg-Šarić, 1993). Pregled istraživanja organiziran je s obzirom na to koja se metoda za mjerenje empatije koristila i gdje je bilo moguće, korištena je meta-analiza. Autori zaključuju da su rezultati često nekonzistentni, dijelom zbog toga što su korištene različite mjere empatije i uslijed toga što različite emocionalne reakcije koje se nazivaju empatijom, mogu biti u manjoj ili većoj mjeri povezane s ponašanjem.

Za razliku od ostalih mjera (mjere empatije izvedene iz slika i priča), upitnici sadrže mnoge tvrdnje koje odražavaju individualne odgovore u nizu situacija, te su takve mjere stabilnije i pouzdanije (Raboteg-Šarić, 1993). Niti u jednom istraživanju nije nađen negativan odnos između empatije i prosocijalnog ponašanja. Zbog toga se može zaključiti da, bez obzira na to što su upitnici za mjerenje empatije različiti po sadržaju, rezultati uglavnom pokazuju pozitivan odnos između ovih pokazatelja i različitih mjera prosocijalnog ponašanja.

U cilju dobivanja podataka razlikuju li se studenti u razini altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja s obzirom na spol i studijsko usmjerenje, provedena je jednostavna analiza varijance čiji rezultati potvrđuju postavljenu hipotezu. Kod studenata različitih studijskih usmjerenja postoji statistički značajna razlika u rezultatima na Skali altruizma, u korist studenata Filozofskog fakulteta ($F=8.96$, $p=.003$). Kada se uzme u obzir spol ispitanika, tada se pronalazi statistički značajna razlika u rezultatima na Skali altruizma ($F=38.65$, $p=.001$) i na Skali emocionalne empatije ($F=32.1$, $p=.001$), u korist ženskih ispitanika.

Meta analize istraživanja u kojima se različitim metodama ispitivala empatija pokazuju da su u istraživanjima koja su koristila upitnike za mjerenje empatije dobivene velike spolne razlike u korist žena (Raboteg-Šarić, 1993). Na mjerama tipa samoiskaza o eksperimentalno induciranom stanju empatije nalaze se umjerene razlike, dok na fiziološkim mjerama ili opažanjima neverbalnih reakcija ispitanika nisu nađene razlike u emocionalnoj empatiji s obzirom na spol ispitanika. Moguće je, dakle, da su dobivene spolne razlike u empatiji artefakt mjerenja. Naime, na mjerama tipa samoiskaza ispitanici mogu odgovarati u skladu sa stereotipima o ulozi spola, tj. na socijalno poželjan način.

U Davisovom istraživanju (1983) te nekim drugim istraživanjima (npr. Jose, 1989) je dobiveno da žene postižu veće rezultate na Skali empatije od muškaraca (Karniol i sur., 1998). Druga istraživanja su također, na širokom rasponu mjernih instrumenata empatije,

pokazala da su rezultati ženskih ispitanika veći od rezultata muških ispitanika. U meta-analizi 16 istraživanja, Eisenberg i Lennon (1983) su izvijestili da postoji statistički značajna razlika između rezultata ženskih i muških ispitanika, te je u kasnijim analizama ta razlika (u korist ženskih ispitanika) pronađena u 11 od 13 promatranih istraživanja (Karniol i sur., 1998). Taj nalaz je vrlo značajan jer su se istraživanja razlikovala u dobi ispitanika i primijenjenim mjernim instrumentima korištenima za procjenjivanje empatije, no bez obzira na navedene razlike u istraživanjima, u gotovo svima je nađeno da su žene empatičnije od muškaraca.

Lennon i Eisenberg (1987) su predložili da se takve razlike mogu interpretirati na dva načina (Karniol i sur., 1998). Prvo, budući da i muškarci i žene znaju za stereotip da su žene emocionalnije i brižnije od muškarca, možda su u istraživanjima na pitanja odgovarali potvrđujući taj stereotip. Drugo, možda se spolne razlike u empatiji javljaju zbog različitog načina socijalizacije vezane uz emocije. Djevojčice su odgajane po principu brige, da budu empatične prema drugim ljudima, razumijevajući njihova stanja, osobine ličnosti, raspoloženja, dok su dječaci odgajani da poštuju princip pravde. No, Lennon i Eisenberg (1987) zaključuju da, usprkos očitj različitj emocionalnoj socijalizaciji dječaka i djevojčica, većina istraživanja bihevioralne empatije ne pokazuje jasne utjecaje spola na dobivene rezultate (Karniol i sur., 1998).

Karniol i sur. (1998) su proveli istraživanje kojim su pokušali objasniti je li spol (muški, ženski) ili rodna uloga (maskulnost, femininost) ključna za empatiju pojedinca. Rezultati su pokazali da, iako su empatija i femininost pozitivno povezani, empatija i maskulnost nisu negativno povezani. Analizom varijance je dobiveno da su i spol i femininost povezani s empatijom, dok maskulnost nije ni u kakvoj vezi s empatijom. Dakle, dječaci imaju nižu razinu empatije od djevojčica, i pojedinci koji su postigli visoke rezultate na Skali femininosti (bez obzira na spol) imaju veću razinu empatije od pojedinaca koji su postigli niski rezultat na Skali femininosti. To znači da i spol i rodna uloga doprinose razini empatije. No, kada je ispitivan relativni doprinos spola naspram rodne uloge (kovarijanca), glavni efekt spola više nije bio značajan. Dakle, ono što određuje razinu empatije je rodna uloga, a ne spol sam po sebi.

Schwalbe i Staples (1991) su u svom istraživanju došli do zaključka da muškarci posvećuju više važnosti socijalnoj usporedbi nego što to rade žene (Van Houtte, 2005).

Muškarci grade svoje samopoštovanje na svom položaju u grupi (gdje se nalaze u hijerarhijskoj ljestvici). Oni razvijaju svoje samopoštovanje na činjenici da su bolji od drugih. Suprotno tome, žensko samopoštovanje je usmjereno više interpersonalno. One povezuju svoje samopoštovanje s međusobnom ovisnošću s drugima, te time pridaju veću važnost tuđim reakcijama na njihovo ponašanje. Djevojke će češće, u upitnicima samopoštovanja, naglasiti da im samopoštovanje raste kada su voljene, omiljene u društvu, dok će dječaci češće naglasiti da im samopoštovanje raste s porastom uspješnosti.

No, žensko i muško samopoštovanje nije samo određeno različitim stvarima, već se muškarci i žene, od adolescencije, razlikuju i u visini samopoštovanja. Djevojke i žene općenito imaju niže samopoštovanje od muškaraca. Do tog zaključka su došli Alpert-Gillis&Connel (1989), Block&Robins (1993), Brutsaert (1987), Harper&Marshall (1991), Kling, Hyde, Showers&Buswell (1999), Rosenberg&Simmons (1975), Tomori, Zalar&Plesnicar (2000) u svojim istraživanjima (prema Van Houtte, 2005).

Iz navedenih istraživanja možemo zaključiti da su izvori muškog i ženskog samopoštovanja različiti, te da postoji i još jedna razlika između muškaraca i žena vezana uz samopoštovanje, a to je njegova visina.

U ovom istraživanju nisu dobiveni takvi rezultati, nego su sudionici provedenog istraživanja, bez obzira na spol ili studijsko usmjerenje, postigli podjednake rezultate na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja. Postoji mogućnost da su izvori ženskog i muškog samopoštovanja različiti, ali budući da se to nije ispitivalo ovim istraživanjem, može se samo zaključiti da spolne razlike u visini samopoštovanja ovim istraživanjem nisu potvrđene.

Linearna regresijska analiza je pokazala da je stupanj emocionalne empatije dobar prediktor za predviđanje razine altruizma ($\beta = .391$; $p = .001$), no ona se ne može predvidjeti na temelju stupnja samopoštovanja ($\beta = .114$; $p = .068$). Time se djelomično potvrdilo predviđanje da će ispitanici s većim stupnjem emocionalne empatije i samopoštovanja imati i veću razinu altruizma. To je, dakle, samo djelomično točno, što znači da će ispitanici s većim stupnjem emocionalne empatije imati i veću razinu altruizma, neovisno o stupnju samopoštovanja.

Spol je također dobar prediktor razine altruizma ($\beta = .371$, $p = .001$), kao i studij kojeg su

ispitanici odabrali ($\beta = - .176$; $p = .007$). Navedeni podaci objašnjavaju da je spol kao prediktor altruizma zapravo vrlo dobar, jer je dobiveno da su žene altruističnije od muškaraca, bez obzira na njihovo studijsko usmjerenje. To znači da se može zaključiti da su žene općenito altruističnije od muškaraca.

Također, gledajući iz druge perspektive, uzevši u obzir studijsko usmjerenje ispitanika, rezultati provedenog istraživanja pokazuju da su studenti Filozofskog fakulteta altruističniji od studenata Ekonomskog fakulteta. Kada se malo razmisli, to je i za očekivati, jer studenti Filozofskog fakulteta (smjer psihologija i sociologija) najčešće upisuju te smjerove prema svojim osobinama ličnosti, za koje očekujemo da su društvenost, prijateljstvo, kooperativnost, sklonost pomaganju drugima. Ekonomski fakultet najvjerojatnije cijeni neke druge karakteristike svojih studenata, te samim time možemo zaključiti da se na taj fakultet upisuju studenti koji su skloniji samostalnom radu, bez puno utjecaja drugih ljudi i bez razvijanja komunikacijskih vještina i prosocijalnog ponašanja.

Dobiveni podaci su u skladu s Hollandovom teorijom podudaranja ličnosti i posla (1975), jer ta teorija pretpostavlja da ljudi biraju zanimanja s obzirom na neke svoje osobine ličnosti. To znači da će društveniji ljudi, koji su skloniji pomaganju drugima, prijateljski, kooperativni i puni razumijevanja birati takvo zanimanje koje će se podudarati s tim osobinama ličnosti (studenti Filozofskog fakulteta).

S druge strane, poduzetnički tipovi ličnosti (studenti Ekonomskog fakulteta) će birati zanimanja u kojima postoje prilike utjecati na druge, te u kojima će doći do izražaja njihova samopouzdanost, ambicioznost, energičnost i dominantnost, a ne empatija i pomaganje drugima u nevolji, te različiti drugi oblici prosocijalnog ponašanja.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi kakav je odnos između altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata različitih studijskih usmjerenja (humanističkog i nehumanističkog).

Korelacijska analiza je pokazala da postoji statistički značajna povezanost varijabli altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kao što se i pretpostavljalo. Dobiveni rezultati pokazuju da postoji negativna povezanost varijabli emocionalne empatije i samopoštovanja kod studenata Filozofskog fakulteta, te da postoji pozitivna povezanost varijabli emocionalne empatije i altruizma kod studenata oba studijska usmjerenja.

Provedena analiza kojom su se dobile razlike u razini altruizma, emocionalne empatije i samopoštovanja kod ispitanika ovisno o studijskom usmjerenju je pokazala da postoji statistički značajna razlika između studenata Filozofskog i Ekonomskog fakulteta u razini altruizma, i to u korist studenata Filozofskog fakulteta. Provedena je i analiza kojom su se dobile razlike u navedenim varijablama ovisno o spolu ispitanika, te je ta analiza pokazala da postoje statistički značajne razlike u razinama altruizma i emocionalne empatije između ženskih i muških ispitanika, u korist ženskih sudionika istraživanja.

Regresijska analiza rezultata pokazala je da se rezultati na Skali altruizma u najvećoj mjeri mogu objasniti emocionalnom empatijom, te da se nimalo ne mogu objasniti stupnjem samopoštovanja. Očito je veća tendencija doživljavanja emocionalne empatije povezana s češćim prakticiranjem altruističnog ponašanja. Spol i studijsko usmjerenje su također dobri prediktori razine altruizma, no emocionalna empatija je ipak njen najbolji prediktor.

Rezultati ovog istraživanja su pokazali da se ispitanici koji imaju razvijeniju sposobnost doživljavanja emocionalne empatije ponašaju više altruistično u nizu svakodnevnih životnih situacija, neovisno o njihovom stupnju samopoštovanja. Također je pokazano da su ženski ispitanici altruističniji i empatičniji od muških sudionika provedenog istraživanja, te da studenti Filozofskog fakulteta imaju razvijeniju osobinu altruizma od studenata Ekonomskog fakulteta.

LITERATURA

- Filipović, A. (2002). Samopoštovanje i percepcija kompetentnosti darovite djece. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Hoffman, M. L. (1981). Is altruism a part of human nature? *Journal of Personality and Social Psychology*, vol 40, str. 121.
- <http://hrnt.jhu.edu/cmp/HollandTypes.cfm?SMSESSION=NO>
- Humprey, N. (1997). Varieties of altruism-and the common ground between them. *Social Research*. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2267/is_n2_v64/ai_19652887
- Jerković, V. (2005). Privrženost i psihološka prilagodba studenata. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Karniol, R., Gabay, R., Ochion, Y. & Harari, Y. (1998). Is gender or gender-role orientation a better predictor of empathy in adolescence. *Sex Roles:A Journal of Research*. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_n1-2_v39/ai_21136460
- Lacković-Grgin, K., Proroković, A., Čubela, V. & Penezić, Z. (2002). Zbirka psihologijskih skala i upitnika. Zadar: Sveučilište u Splitu-Filozofski fakultet u Zadru.
- Novković, G. (2003). Odrednice provođenja dijete kod adolescentica. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Pastor, I. (2004). Samopoštovanje djece s obzirom na spol, dob i mjesto stanovanja. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Pennington, D.C. (1996). Osnove socijalne psihologije. Jastrebarsko:Naklada Slap.
- Raboteg-Šarić, Z. (1993). Empatija, moralno rasuđivanje i različiti oblici prosocijalnog ponašanja. Disertacija. Zagreb:Sveučilište u Zagrebu-Filozofski fakultet.
- Stephan, W.G. & Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0341/is_4_55/ai_62521565
- Van Houtte, M. (2005). Global self-esteem in technical/vocational versus general secondary school tracks:a matter of gender?. *Sex Roles:A Journal of Research*. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_9-10_53/ai_n16084046
- Vasta, R., Haith, M.M., Miller, A. (1998). Dječja psihologija. Jastrebarsko:Naklada Slap.
- Wilson, E.O. (2005). Kin selection as the key to altruism:its rise and fall. *Social Research*. http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2267/is_1_72/ai_n13807655

